

TAKIYYE ŞİA RİVÂYET KÜLTÜRÜNDEKİ DERİN PARADOKS

Serdar DEMİREL, İstanbul: Rihle Kitap, Haziran 2016, 152 s.

Ali SEVER*

İslam tarihine bakıldığında ameli, itikâdî pek çok grup ortaya çıkmıştır. Bu grupların kendilerini diğerlerinden ayıran belli özelliklerinin olması müntesiplerinin davranışlarını da etkilemiştir. İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren etkili fırkalardan biri olan Şia, pratik hayata yansımaları daha belirgin durumdaki siyaseti kendi iç dinamiklerini oluşturmada ciddi anlamda kullanmıştır.

Kendi içinde farklı oluşumların da görüldüğü Şia'nın en yaygın kolu ülkemizde daha ziyade Caferilik diye bilinen İsnâ Aşeriyye el-İmamiyye'dir. Kendine has bir yapısının oluşmasında imamet, takıyye gibi bazı temel konular etkili olmuştur.

Tanıtımını yapacağımız bu kitap Şia'nın hadis anlayışı üzerine çalışmaları¹ bulunan İbn Haldun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi hocalarından Prof. Dr. Serdar Demirel'in bir eseridir.

Yazar, bu kitabında İmamiyye Şiası'nın temel özelliklerinden olan takıyye meselesini ve takıyyenin hadis edebiyatı içerisinde problemleri bir alan oluşturmasını incelemektedir.

* Arş. Gör. Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, asever@nku.edu.tr

¹ Yazarın, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi'nde yaptığı doktora çalışması Arapça (علوم الحديث بين اهل السنة و الجماعة و الشيعة الامامية الاثني عشرية), International Islamic University Malaysia Press, 2009) ve Türkçe (*Ehl-i Sünnet ile İmamiyye Şiası Arası Karşılaştırmalı Hadis İlimleri*, Karınca Kitap, 2014) olarak yayımlanmıştır.

Konular bölüm sistematığı içinde değil, ana başlıklar altında incelenmiştir. Bu durum bazı meselelerin çerçevesini belirlemede yetersizliğe neden olmuştur. Dört temel başlıktan oluşan kitap genel değerlendirme ile sona ermektedir.

İlk başlıkta takıyyenin tanımı ve çerçevesi ele alınmıştır. “Vikaye’den” veya “itteka” fiilinden gelen takıyye sözlükte *bir kimseyi tehlikeden korumak ve sakınmak* anlamlarına gelmektedir.

Istılâhta ise *korunmak, gizlenmek, saklamak, ihtiyat tedbiri almak, zarar verme ihtimali güçlü kâfirlerin karşısında dini, canı, malı, ırzı tehlikede karşısında olan Müslümanların, söz konusu tehlikeden kendilerini kurtarmak ve zarara uğramamak kasdıyla imanlarını gizlemeleri, gerekirse imanlarının aksini söylemeleri ve hatta putları hayırla yad etmek durumunu tecviz eden bir ruhsatı ifade eder.*

Takıyyenin genel anlamda İslâmî fırkalar tarafından kabul gördüğünü ve Kur’an’da temeli bulunduğunu belirten yazar, konu hakkında her yönüyle hemfikir olunmuş bir durumun olmadığını da ifade etmektedir.

Âl-i İmrân Suresi 28. ayette *tükât* kelimesinin *takıyye* şeklinde de okunduğu belirtmiştir. Nahl Suresi 106. ayetin nüzul sebebi olan Ammâr b. Yâsir’in durumu da takıyye konusunda delil olarak serdedilmiştir. Bunlara benzer dayanakların Ehl-i Sünnet ve Şia kaynaklarında yer aldığını belirten yazar, konu hakkındaki farklılığın takıyyenin ruhsat olup olmaması, sınırları ve muhatapları meselesinde derinleştiğini ifade etmiştir.

Ehl-i Sünnet anlayışında takıyye, kâfirlere karşı yapılır. Riskli durumlarda ve bu durumla karşılaşan Müslümanlarla sınırlı bir ruhsattır. Yapılmaması daha yerinde bir davranıştır.

Şia'da Takiyye başlığı altında Şeyh Müfid, Ayetullah Humeyni gibi fırkanın önemli simalarının takiiye tanımları verilmiş; tarihi tecrübeye dair örnekler aktarılmıştır. Şii kaynaklardaki takiiye yapmanın iyiliğinden, yapmamanın da kötülüğünden bahsedilmiştir. Hatta rivayet ve usûl kitaplarında konuyla ilgili müstakil başlıklar açıldığı da belirtilmektedir.

Bâtini fırkaların temel özelliklerinden biri, olduğundan başka görünüp iş yapma durumu farklı gruplarda değişik şekillerde tezahür etmiştir ve çeşitli sebepleri vardır.

Yazara göre İmamiyye Şiası'nda takiiyenin temayüz etmesinde, bu fırkanın rivayet geleneğinde dinin esaslı öğretilerinden birisi olarak sunulduğu vardır. İmamlar, gelen rivayetlere göre hem takiiyeyi emretmişler hem de bizzat kendileri uygulamışlardır. Diğer bir neden olarak ise yönetimleri altında buldukları Emeviler ve Abbasiler tarafından sıkça takip edilmeleri gösterilmiştir.

Takiiye konusunun fırka içindeki vurgusunu görmek adına yazarın yer verdiği *Bâtıl Devlet ve Dâru't-Takiiye* ile *İmamet İnancı ve Takiiye İlişkisi* başlıkları büyük önemi haizdir.

Şia'nın, muhalif gördüğü Müslümanların devletlerini "Bâtıl Devlet" onların topraklarını da "Dâru't-Takiiye" olarak kabul ettiğini ifade eden yazar, bu tarz bir tutumun birlikte yaşama anlayışını olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir.

İmamiyye Şiası'nda iman esaslarından biri olan imamet/ velayet inancıyla takiiye arasında önemli bir bağ olduğuna işaret eden yazar, Kur'an'ın belirlediği sınırları aşarak takiiyenin sistemleşmesinde imamet anlayışının rolünün bulunduğu değinmektedir.

Masum kabul edilen imamların söz, fiil, takrirleri ile ahlâki ve beşeri özelliklerini içeren rivayetleri de sünnet kabul eden İmamiyye Şiası'nda bu durum yukarıdaki başlık ile birlikte düşünüldüğünde daha net anlaşılmaktadır.

Şia Hadis Literatüründe Takıyye Sorunsalı konusu ikinci başlığı oluşturmaktadır. Bu başlık altında yazar meselenin daha iyi anlaşılması adına Ehli Sünnet ile Şia'nın sahih hadis anlayışı üzerinden değerlendirmeler yapmıştır. Ancak ehl-i hadisin sahih hadis tanımını Ehl-i Sünnet'in tanımı olarak vermiştir. Sahih hadis tanımındaki âdil, zâbit ravilerden kendileri gibi sika râvilere kesintisiz bir isnadla şâzz ve illetli olmaksızın rivayetin gelmesi durumu Şia'da farklı bir şekilde ele alınmıştır. Şia'da şâzz ve illet bulundurmama ilkesine yer verilmemiştir. Bununla birlikte öne sürdükleri şartlardan râvinin âdil olmasından kasıt Şii- İmâmi anlayışa sahip biri olmasıdır.

Sened incelemesinde önemli unsurlardan biri râvidir. Râvi hakkındaki bilgiler net bir şekilde değerlendirilebilmelidir. Takıyye meselesi ise ortamı bulanıklaştırarak sağlıklı bir sonuca varmayı engellemektedir. Nitekim, bazı imamlar kendilerinden rivayet eden bazı râviler hakkında hem öven hem zemmeden hatta lanetleyen ifadeler kullanabilmişlerdir. Daha sonraki dönemde gelen Şia rical âlimleri bu çelişkili durumu farklı şekillerde tevil etmişler ve takıyyeye hamletmişlerdir.

Yazar, Zürâra b. Âyun, Yunus b. Abdirrahman, Berid b. Muaviye gibi Şii-İmâmi râviler hakkında imamların görüşlerini vererek meseleyi somut bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır. İmamların nakillerinin bağlayıcılığı ile birlikte düşünüldüğünde bunlar gibi râvilerden gelen rivayetlerin durumu tartışmalı bir yöne evrilecek ve isabetli hüküm çıkarmak zorlaşacaktır.

Üçüncü başlıkta *Şia Hadis Metinlerinde Takiyye Sorunu* incelenmiştir. Rivayetlerin şekillendirdiği bir yapıda nakillerin içeriği büyük önem taşır. Zira üzerine hüküm bina edilecektir. Yazar, abdest, cenaze namazı, muhaliflerin arkasında namaz, mut'a nikahı gibi konularda örnekler vererek rivayetlerde takıyyenin nasıl bir neticeye yol açtığını göstermiştir. Zira, imam, takıyye icabı haramı helal göstermede dahi bir beis görmemiştir.

Dördüncü başlıkta *Çelişkili Hadisleri Kur'an'a ve Ehl-i Sünnet'e Arz Kaidesi* değerlendirilmiştir. Kur'an'a arzın fırkanın hassasiyetlerine göre yapıldığını belirten yazar, mezhep içinde Kur'an konusunda da bazı ihtilafların bulunduğu işaret etmiştir. Ayrıca, birbirini yalanlayan rivayetlerde de Ehl-i Sünnet'e arz prensibi işletilir ve Sünnilere muhalif hüküm benimsenilir.

Yazar, *Ehl-i Sünnet ve Şia'da Takiyye Meselesinde Farklar* konusunu bu başlık altında işlemiştir. Halbuki bu mesele ilk kısımda irdelense daha sonraki konuları anlamada okuyucuya katkısı daha fazla olabilirdi.

Genel Değerlendirme başlığı altında da tarihi veriler ışığında takıyyenin sonuçları ortaya konmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak yazar, takıyyenin normal sınırlarının ötesinde kendine fırka içerisinde yer bulmasını, mezhebin iç dinamiklerinin anlaşılmasına bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Bölüm sistematığının olmaması, kısaltmalardan bazılarının anlaşılmaması, bazı terimlerin anlamlarını verirken genellemeler yapılması, birtakım başlıkların bağlamının tam oluşturulamaması kitabın tamamlanması gereken yönleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlarla birlikte, irdelenen konunun ilgili fırkanın kaynaklarından öncelikle faydalanılarak hazırlanması, konunun bir boşluğu doldurması ve konuyla bağlantılı diğer meselelerle irtibat kurulması kitabın öne çıkan özellikleri arasındadır.

Eser, mezhepler tarihi ve hadis alanında ilgili konu hakkında bilgi edinmek isteyenlere önemli bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca son dönemde bazı yapılanmaların da kullandığı takıyyenin tarihi köklerini vermesi açısından dikkate değerdir.